

รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน : การพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญา
สร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุและส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน
Ram Ton Korat Sang Suk Sep Sin Thin Phanom Wan : Development of Cultural
Innovation from Creative Local Wisdom for Healthy Ageing Support and
Community Tourism Promotion

นวลรวี กระต่ายทอง^{1*} ชุมพล ชะนะมา¹ และ พรธิภา ไกรเทพ²

Nualravee Krataitong^{1*}, Choomphon Chanama¹, and Porntipa Kraitap²

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา¹

ภาควิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา²

Thai Classical Dance Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Nakhon Ratchasima Rajabhat University¹

Department of Public Health, Faculty of Allied Health Sciences,

Bansomdejchaopraya Rajabhat University²

*Corresponding author, e-mail: nualravee.j@nrru.ac.th

วันที่รับบทความ: 30 พฤษภาคม 2569; วันที่แก้ไขบทความ: 24 สิงหาคม 2569; วันที่ตอบรับบทความ: 27 สิงหาคม 2569

บทคัดย่อ

การขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าผ่านภูมิปัญญาสร้างสรรค์ท้องถิ่น ด้วยศิลปะการแสดงนั้นมีศักยภาพในการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุได้อย่างเป็นองค์รวม บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) พัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุและส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน 2) เพื่อถ่ายทอดนวัตกรรมสู่ชุมชน ในพื้นที่ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน ผ่านวิธีดำเนินงานวิจัย 5 ขั้นตอน โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสอบถามองค์ความรู้ร่วมกับชุมชน ผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์และศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการใน 4 กลุ่มประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้สูงอายุ 2) กลุ่มสตรี 3) กลุ่มเยาวชน และ 4) กลุ่มนักศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย ได้นวัตกรรมทางวัฒนธรรมการแสดงนาฏศิลป์ ชุด “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ในรูปแบบการแสดงทางนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช การแต่งกายประยุกต์จากพื้นบ้านโคราชดั้งเดิม ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน “โทน” เป็นอัตลักษณ์หลัก ผสมผสานกับดนตรีสากล โดยเนื้อร้องถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนปราสาทหินพนมวัน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ชุมชน ถ่ายทอดนวัตกรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 4 ขั้นตอน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุใน 4 มิติ ได้แก่ มิติด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ โดยได้รับการประเมินความพึงพอใจจากผู้ทรงคุณวุฒิและชุมชนในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.7-4.8) นวัตกรรมทางวัฒนธรรมนี้จึงเป็นต้นแบบ การยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: นวัตกรรมทางวัฒนธรรม, นาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช, รำโทนโคราชสร้างสรรค์ศิลปะถิ่นพนมวัน

ABSTRACT

The mobilization of cultural capital into meaningful value through locally grounded creative wisdom and the performing arts holds significant potential for holistically promoting the well-being of older adults. This research article pursues two primary objectives: (1) to develop a culturally based innovation derived from creative local wisdom for enhancing the well-being of older adults and promoting community-based tourism; and (2) to disseminate the innovation to the community within Ban Pho Subdistrict, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province. A mixed-methods approach was employed across five procedural phases. Data were collected through structured interviews and participatory knowledge verification with community members, dance specialists, and related subject-matter experts, alongside participatory action research conducted across four target groups: (1) older adults, (2) women, (3) youth, and (4) university students. Content analysis was applied as the primary analytical method.

The findings yielded a dance cultural innovation entitled “Ram Ton Korat Sang Suk, Sep Sin Thin Phanom Wan” The choreography is rooted in the Korat folk dance tradition, while the costumes are inspired by authentic local dress. Musically, the traditional Ton drum serves as the primary instrument, integrating traditional rhythmic patterns with contemporary arrangements structured into four temporal phases. The lyrical content conveys the historical narrative of the Phanom Wan Stone Castle community (Prasat Hin Phanom Wan), local wisdom traditions, and collective community identity. The innovation was disseminated within the community through a four-phase participatory process, yielding outcomes across four well-being dimensions: physical, psychological, social, and spiritual. Satisfaction ratings from both academic experts and community members were at the highest level (mean = 4.7–4.8 out of 5.0). These results demonstrate that community-based cultural innovation can serve as a replicable model for systematically enhancing the quality of life among older adults and promoting heritage-based local tourism.

Keywords: Cultural innovation, Korat folk dance creation, Ram Tone Korat Sang Suk Sep Sin Thin Phanom Wan

บทนำ

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด โดยในปี พ.ศ. 2567 มีผู้สูงอายุถึง 14,027,411 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) จังหวัดนครราชสีมามีผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 2 ของประเทศ ด้วยสัดส่วนร้อยละ 19.96 และมีจำนวนผู้สูงอายุกว่า 525,039 คน บริบทดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาแนวทางส่งเสริมสุขภาวะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมมุ่งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนเป็นฐาน (การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง), 2564) สอดคล้องกับแผนปฏิรูปประเทศด้านที่ 13 ที่กำหนดให้การพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมและการส่งเสริมสุขภาวะเป็นเป้าหมายสำคัญของชาติ ดังนั้นการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุให้สามารถนำความรู้ และทักษะในการดำเนินชีวิตของตนมาถ่ายทอด ปลูกฝัง สร้างทัศนคติที่ดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้ถ่ายทอดทักษะ ความรู้ ความสามารถในด้านวิชาชีพ วิชาชีวิต วิชาการ และวิชาชุมชนต่อกลุ่มวัยต่าง ๆ จะทำให้ชุมชนพัฒนาตนเองได้ตามหลักการจัดการความรู้ด้วยการนำศิลปวัฒนธรรมฐานรากของท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เกิดเป็นกิจกรรมในชุมชนถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เตรียมพร้อมที่จะเป็นผู้ริเริ่มในการสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของตนเองและคนในชุมชน และสิ่งสำคัญเป็นการนำความสุขมาสู่กลุ่มผู้สูงอายุในรอบด้านเป็นการส่งเสริมร่างกายและแรงใจให้กลุ่มผู้สูงอายุมีพลังในการขับเคลื่อนและพัฒนาสังคมด้วยศักยภาพตน หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยหลายชิ้นยืนยันถึงประสิทธิผลของนาฏศิลป์ไทยในการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ณัฐริกันต์ ศักดิ์สินทิ (2562) พบว่าโปรแกรมฝึกรำไทยทำให้ผู้สูงอายุมีการทรงตัว ความแข็งแรง และความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ กิรติ สุกใส (2559) รายงานว่าการละเล่นพื้นเมืองไทยช่วยพัฒนาการเคลื่อนไหวและลดความเสี่ยงในการล้ม นอกจากนี้ ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ (2564) ยืนยันว่านาฏศิลป์พื้นเมืองสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และ สังคม

สอดคล้องกับผลการศึกษาในระดับนานาชาติของ Sanprakhon et al. (2025) ได้ดำเนินการวิจัยในผู้สูงอายุ ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้โปรแกรมรำไทยพื้นบ้าน "รำโทน" ร่วมกับการกระตุ้นทางปัญญา ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่มีภาวะบกพร่องทางพฤติกรรมเล็กน้อย (mild behavioral impairment) ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คุณภาพชีวิตดีขึ้น และมีการรู้คิดด้านความจำและการบริหารจัดการดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ารำโทนมิได้ส่งผลดีเพียงด้านสมรรถภาพทางกายเท่านั้น หากยังส่งเสริมสุขภาวะด้านการรู้คิด และจิตใจของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นระบบ จึงนับเป็นข้อมูลสนับสนุนแนวคิดที่มีความสอดคล้องการพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น "รำโทนโคราช" เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุแบบองค์รวมในงานวิจัยฉบับนี้

จากความสำคัญดังกล่าวจึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์งานที่สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน นวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ในประเด็นการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวด้วยทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทหินพนมวัน ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีศักยภาพทางวัฒนธรรมสูงและมีต้นทุนภูมิปัญญารำโทนโคราชที่สืบทอดในกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ยังขาดการพัฒนาทุนวัฒนธรรมดังกล่าวให้กลายเป็นนวัตกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะและสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ (หม่อมราชวงศ์วชิราวุธ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 กรกฎาคม 2566) งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรม "รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน" โดยบูรณาการนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราชกับหลักวิทยาศาสตร์การส่งเสริมสุขภาพ และถ่ายทอดสู่ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุ และส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

2. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรมทางวัฒนธรรม การแสดงทางนาฏศิลป์ ชุด “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ชุมชน

การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดสังคมสูงวัยและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด โดยในปี พ.ศ. 2567 มีผู้สูงอายุถึง 14,027,411 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) จังหวัดนครราชสีมาเป็นผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 2 ของประเทศ ด้วยสัดส่วนร้อยละ 19.96 และมีจำนวนผู้สูงอายุกว่า 525,039 คน บริบทดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาแนวทางส่งเสริมสุขภาวะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมมุ่งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนเป็นฐาน (การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง), 2564) การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้ถ่ายทอดทักษะ ความรู้ความสามารถในด้านวิชาชีพ วิชาชีวิต วิชาการ และวิชาชุมชนต่อกลุ่มวัยต่าง ๆ ถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นการนำความสุขมาสู่กลุ่มผู้สูงอายุในรอบด้าน ส่งเสริมร่างกายและแรงใจให้กลุ่มผู้สูงอายุมีพลังในการขับเคลื่อนและพัฒนาสังคมด้วยศักยภาพตน สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ที่มุ่งบูรณาการความรู้สู่สังคมในการพัฒนาท้องถิ่น

2. แนวคิดนวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์

นวัตกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural Innovation) คือการบูรณาการองค์ความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมมาในชุมชนเข้ากับความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่เพื่อสร้างคุณค่าใหม่ UNESCO (2017) เน้นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะช่วยรักษาสมาคมระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม ขณะที่ Schumpeter (1934) ชี้ว่านวัตกรรมมิได้จำกัดอยู่แต่การคิดค้นสิ่งใหม่ทั้งหมด แต่รวมถึงการปรับปรุงและผสมผสานองค์ความรู้ที่มีอยู่เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่ม ในบริบทของศาสตร์ทางนาฏศิลป์ การพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์ไม่เพียงมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความสุขใจและสุนทรียะเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมมิติการออกกำลังกายที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ผ่านกระบวนการทางที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับลีลาทางนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช นวัตกรรมทางวัฒนธรรมในลักษณะนี้สร้างคุณค่าทั้งในมิติสุขภาพ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) เป็นรูปแบบการวิจัยที่มุ่งสร้างผลงานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าทั้งด้านศิลปะและสังคม โดยกระบวนการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ แนวคิดการแสดง ลีลาท่ารำ เครื่องแต่งกาย ดนตรี การใช้พื้นที่ การคัดเลือกนักแสดง และอุปกรณ์ประกอบการแสดง กระบวนการเหล่านี้ต้องผ่านการศึกษาริบทชุมชน การออกแบบ การทดลอง และการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปถ่ายทอดสู่ชุมชน (นวลรวี กระต่ายทอง และ ชุมพล ชะนะมา, 2565)

3. รำโทนโคราชในชุมชนตำบลบ้านโพธิ์

รำโทนโคราชเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว บูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายสาขา ได้แก่ ทักษะทางนาฏศิลป์ไทย ดนตรีพื้นบ้านโคราช วรรณศิลป์และภาษาโคราช ตลอดจนภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่สะท้อนวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชาวโคราช การแสดงรำโทนในชุมชนตำบลบ้านโพธิ์ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก ด้านนาฏศิลป์และกระบวนท่ารำ รำโทนโคราชมีกระบวนท่าที่ผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นบ้าน ประการที่สอง ด้านดนตรีพื้นบ้าน เครื่องดนตรีหลักที่ใช้ประกอบการแสดงคือ “โทน” ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ “รำโทน” ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงประพันธ์ขึ้นจากทำนองเพลงพื้นบ้านโคราชและเรื่องเล่าชุมชน ผสมผสานกับภาษาโคราชอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ประการที่สาม ด้านเครื่องแต่งกาย ชุดแสดงรำโทนในชุมชนตำบลบ้านโพธิ์ มีลักษณะสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ผสมผสานระหว่างพื้นเมืองโคราช และอีสานพื้นบ้านใช้สีสันที่หลากหลาย เป็นองค์ประกอบหลัก

รำโทนในชุมชนตำบลบ้านโพธิ์ มิได้เป็นเพียงศิลปะการแสดงพื้นบ้านเท่านั้น หากยังมีคุณค่าหลายประการในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม รำโทนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดและอนุรักษ์ภาษา วรรณกรรม และเรื่องเล่าท้องถิ่นของชาวโคราช ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหายตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ โดยเป็นกลไกสำคัญที่สามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างคนต่างวัยในชุมชน โดยผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ในขณะที่คนรุ่นใหม่และเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้รับและต่อยอดองค์ความรู้ กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัย ลดช่องว่างระหว่างรุ่น และเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

4. บริบทชุมชนปราสาทหินพนมวันและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชุมชนปราสาทหินพนมวัน ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีศักยภาพทางวัฒนธรรมสูงและมีต้นทุนภูมิปัญญารำโทนโคราชที่สืบทอดในกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ยังขาดการพัฒนาทุนวัฒนธรรมดังกล่าวให้กลายเป็นนวัตกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะและสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ (หม่อมท้าวอนุวาท, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 กรกฎาคม 2566) จากการศึกษาบริบทชุมชน พบว่าหลังสถานการณ์โควิด-19 ปริมาณนักท่องเที่ยวปราสาทหินพนมวันยังคงน้อยกว่าปราสาทหินพิมาย เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการประชาสัมพันธ์ที่ต่อเนื่อง เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์จึงมีแนวคิดพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการสร้างความเข้าใจสำนึกรักษ์ท้องถิ่นต่อชุมชน และการร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวด้วยทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน (Community-based Cultural Tourism) เป็นแนวทางที่ให้ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของและผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดของ Cathy (2024) ที่ชี้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับประเพณีและวิถีชีวิตท้องถิ่น การนำนวัตกรรมทางวัฒนธรรม “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” มาเป็นชุดการแสดงประจำพื้นที่จึงเป็นการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างมูลค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

5. แนวคิดการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นบ้าน

หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยยืนยันถึงประสิทธิผลของนาฏศิลป์ไทยในการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ญัฐริกันต์ ศักดิ์สินิท (2562) ศึกษาผลของการฝึกรำไทยร่วมกับการใส่น้ำหนักที่ข้อเท้าต่อความสามารถในการเดินและการทรงตัวในผู้สูงอายุ เป็นระยะเวลา 12 สัปดาห์ พบว่ากลุ่มทดลองมีความยาวก้าวการเดิน ความเร็ว การทรงตัว ความแข็งแรงและความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อและข้อต่อส่วนล่างดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กิริติ สุกใส (2559) ศึกษาผลของการฝึกด้วยการละเล่นพื้นเมืองไทยต่อความสามารถในการเคลื่อนไหวและคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยพาร์กินสัน เป็นระยะเวลา 10 สัปดาห์ พบว่ากลุ่มทดลองมีการพัฒนาด้านการ

เคลื่อนไหว การทรงตัว และลดความเสี่ยงในการล้มตีสั่งอย่างมีนัยสำคัญ สรุปได้ว่าการละเล่นพื้นเมืองไทยเป็นรูปแบบที่ปลอดภัยและเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับผู้สูงอายุ

ประกาศรี ศรีประดิษฐ์ (2564) ยืนยันว่านาฏศิลป์พื้นเมืองสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การเคลื่อนไหวทางนาฏศิลป์ที่มีพื้นฐานจากวิทยาศาสตร์การออกกำลังกายสามารถเสริมสร้างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ลดภาวะซึมเศร้า ส่งเสริมการทำงานของสมองด้านความจำและสมาธิ ช่วยชะลอความเสื่อมของระบบประสาท และเสริมสร้างความมั่นใจในตนเองจากการเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

6. แนวคิดการสร้างสรรคานาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช

การศึกษาแนวทางการสร้างสรรคานาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช เป็นกรอบทฤษฎีสำคัญในการพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรม ให้มีความสมบูรณ์และตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนชนท้องถิ่นด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกหนึ่งทางหนึ่ง นวลรวี จันทร์ลุน (2560) ได้ศึกษาแนวทางการสร้างสรรคานาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช พบว่าสามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การสร้างสรรคแบบอนุรักษ์ การสร้างสรรคแบบพัฒนาประยุกต์ และการสร้างสรรคแบบนำเสนอเรื่องราวหรือวิธีการ

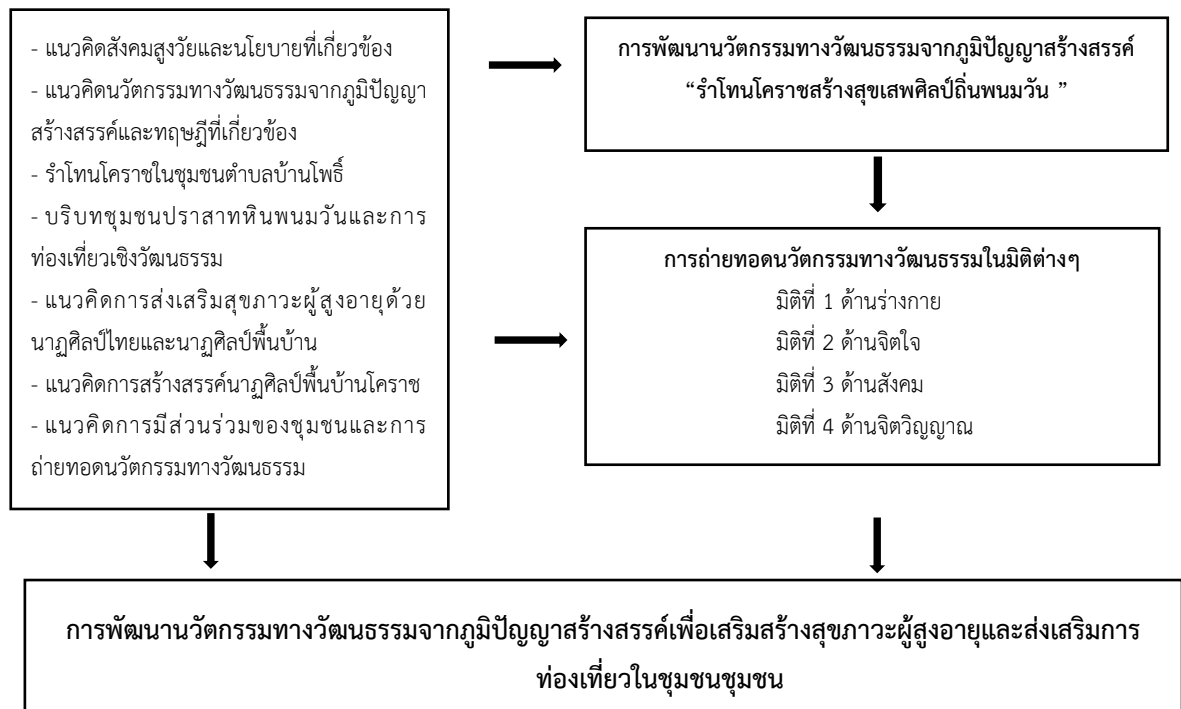
โดยปัจจัยสำคัญของการสร้างสรรคคือการศึกษาค้นคว้าข้อมูลบริบทเชิงพื้นที่ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และประเพณีที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อนำมากำหนดองค์ประกอบการแสดงทั้ง 7 ด้าน คือ แนวคิด กลวิธีในการรำ การสร้างสรรคทางดนตรี การออกแบบเครื่องแต่งกาย รูปแบบการใช้พื้นที่ การคัดเลือกนักแสดง และอุปกรณ์ประกอบการแสดง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องและเป็นกรอบสนับสนุนสำคัญต่อการออกแบบสร้างสรรค นวัตกรรมทางวัฒนธรรม "รำไท่นโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน" ในงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งใช้แนวทางการสร้างสรรคแบบพัฒนาประยุกต์ควบคู่กับการอนุรักษ์อัตลักษณ์ดั้งเดิมของท่ารำไท่นโคราชและภาษาโคราช เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่โดยยังคงสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนปราสาทหินพนมวันได้อย่างครบถ้วน

7. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการถ่ายทอดนวัตกรรมทางวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน Chambers (1997) เสนอแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Development) ว่าการพัฒนาที่แท้จริงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการ สอดคล้องกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่เน้นให้ชุมชนเป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและผู้รับประโยชน์จากการวิจัย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมครอบคลุมตั้งแต่กิจกรรมต้นทาง ได้แก่ การถอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้ประชาชนชาวบ้านและผู้สูงอายุเป็นแหล่งข้อมูลหลัก กิจกรรมกลางทาง ได้แก่ การสร้างสรรคผลงานนวัตกรรมทางวัฒนธรรมโดยบูรณาการภูมิปัญญาของชุมชน และกิจกรรมปลายทาง ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่กลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชน และสถานศึกษาในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมการแสดงทางนาฏศิลป์ได้ด้วยตนเอง

จากการทบทวนวรรณกรรมจึงได้กำหนดกรอบแนวคิด เพื่อนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรคเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุและส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ได้ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานบูรณาการแนวทางการวิจัย 3 ด้าน ได้แก่ 1) แนวคิดการวิจัยและพัฒนา (R&D) ตามแนวทางของ Gall et al. (2007) ที่มุ่งพัฒนานวัตกรรมอย่างเป็นระบบผ่านวงจรวิจัย-พัฒนา-ทดสอบ-ปรับปรุง 2) Creative Research โดยอาศัยหลักการนาฏศิลป์ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ แนวคิดการแสดง ลีลาท่ารำ เครื่องแต่งกาย ดนตรี การใช้พื้นที่ การคัดเลือกนักแสดง และอุปกรณ์ประกอบ เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปะ และ 3) ระเบียบวิธีวิจัยผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่บูรณาการการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research - PAR) โดยดำเนินการผ่าน 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การสำรวจบริบทชุมชน (R1) การออกแบบและพัฒนาต้นแบบ (D1) การทดลองใช้และประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ (R2) การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง (D2) การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน (R3) จนถึงการสรุปและเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและยกระดับคุณภาพชีวิตของสังคมผู้สูงอายุ

โดยดำเนินการยื่นการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ผ่านเลขที่ใบรับรอง HE-209-2567 เพื่อเป็นการดำเนินงานวิจัยได้ตรงตามระเบียบวิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ที่มีส่วนร่วมในการวิจัยในครั้งนี้ ด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ตามลักษณะและคุณสมบัติของแต่ละกลุ่มและแบบสมัครใจ (Volunteer sampling) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงาน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์และศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน และผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางวัฒนธรรมชุมชน จำนวน 5 คน

1.2. กลุ่มผู้ร่วมปฏิบัติการทางนาฏศิลป์ ได้แก่ กลุ่มนักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จำนวน 20 คน และเยาวชน สตรี จำนวน 50 คน และผู้สูงอายุ จำนวน 30 ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

โดยกลุ่มเป้าหมายหลักในการศึกษาผลการถ่ายทอดนวัตกรรม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured interview form) แบบปลายเปิด ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุและส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 1) ข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางวัฒนธรรมในชุมชน 2) ข้อมูลบทบาทของประชาชนในชุมชน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว 3) ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์ การแสดงทางนาฏศิลป์ ชุด “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ซึ่งผ่านการตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ (Content validity) จำนวน 3 คน พบว่ามีค่า IOC ระหว่าง 0.67 -1.00 ผลคะแนนค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC = 2.94

2.2 แบบประเมินผลงานนวัตกรรมทางวัฒนธรรม “การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ชุด รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์ ดนตรี การออกแบบเครื่องแต่งกาย และสาธารณสุข ค่าเฉลี่ยรวมของแบบประเมินผลงานสร้างสรรค์ “มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.7 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์การประเมิน ระดับมากที่สุด

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจ “การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ชุด รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” แบบประเมินความพึงพอใจชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ กำหนดเกณฑ์ระดับ 5 คะแนน เท่ากับมากที่สุด 4 คะแนน เท่ากับมาก 3 คะแนน เท่ากับปานกลาง 2 คะแนน เท่ากับน้อย และ 1 คะแนน เท่ากับน้อยที่สุด (Likert, 1967) โดยมีผู้ประเมินจำนวน 45 คน ค่าเฉลี่ยรวมของแบบสอบถามความพึงพอใจ “มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.8 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์การประเมิน ระดับมากที่สุด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านกระบวนการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1: ศึกษาข้อมูลท้องถิ่นบริบททางวัฒนธรรม จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนและภาคอื่น ๆ รวมทั้งการลงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2568 ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านที่โคราช บ้านมะค่า ตำบลบ้านโพธิ์อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีกระบวนการสอบทานข้อมูลร่วมกับชุมชน การสอบถาม การสัมภาษณ์ ประกอบกับการศึกษาเอกสารวิชาการต่าง ๆ ทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (R1) เพื่อศึกษาข้อมูลประกอบกับความต้องการของท้องถิ่น รวบรวมข้อมูลสาระสำคัญทั้งหมดในรูปแบบการเขียนพรรณนา ประมวลภาพ และการบันทึกข้อมูลในรูปแบบสื่อต่าง ๆ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จำแนกเนื้อหาตามประเด็นหลักในวัตถุประสงค์การวิจัย นำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนต้องการให้นำมาเป็นข้อมูลหลักในการสร้างสรรค์นวัตกรรมวัฒนธรรม ดังนี้ 1. ของดีตำบลบ้านโพธิ์ 2. สินค้า OTOP 3. ชนมพื้นบ้าน 4. อาหาร 5. พืชผลการเกษตร 6. สถานที่ท่องเที่ยว 7. รำโทนบ้านโพธิ์

โดยนำรูปแบบการแสดงทางนาฏศิลป์ ทั้ง 7 องค์ประกอบ วิเคราะห์ข้อมูลตามหลักแนวคิดทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ ทฤษฎีทางนาฏศิลป์ แนวคิดการสร้างสรรคงานนาฏศิลป์พื้นบ้านประยุกต์ ทฤษฎีทางดนตรี ทฤษฎีทางศิลปะ สุนทรียศาสตร์ สัญวิทยา ประกอบกับแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และ หลักในการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ ดีความและสรุปผลในรูปแบบพรรณนา เพื่อนำมาสู่แนวคิดในการพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรม ในการแสดงทางนาฏศิลป์ชุด “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน”

5. กระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 2 : การออกแบบและพัฒนาต้นแบบนวัตกรรมทางวัฒนธรรม (D1) ภายใต้ชุดการแสดง “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ที่ครอบคลุมประกอบการแสดงทางนาฏศิลป์ ตามรูปแบบวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research)

ขั้นตอนที่ 3 : การทดลองใช้และประเมินผล (Pilot Testing & Evaluation)

3.1 Testing ทดลองใช้นวัตกรรมเพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพเบื้องต้น (R2) ทดลองกับกลุ่มนักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ไทยการทดลองถ่ายทอดท่ารำให้กับนักศึกษา วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2568 ณ ห้องปฏิบัติสาขานาฏศิลป์ไทย และนำไปถ่ายทอดให้กับชุมชนในกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก วันที่ 5 มีนาคม 2568 ณ โรงเรียนตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

3.2 Expert Evaluation (การประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ) จัดกิจกรรมการประเมินผลงานในรูปแบบการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิทางนาฏศิลป์และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจำนวน 5 ท่าน เพื่อพัฒนาชุดการแสดงให้มีความเหมาะสมต่อบริบททางวัฒนธรรมของชุมชน ให้มีมาตรฐานตรงตามการแสดงทางนาฏศิลป์ เพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและการท่องเที่ยวในชุมชน เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2568 ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ผลที่ได้จากการประเมินอยู่ในเกณฑ์ระดับ 4.7 (มากที่สุด) จากนั้นนำข้อเสนอแนะปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมต้นแบบให้มีความสมบูรณ์ (D2)

ขั้นตอนที่ 4 : Implementation (การนำไปใช้)

นำต้นแบบนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่ผ่านการปรับปรุงโดยสมบูรณ์ไปทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ขึ้น (Research Phase 3: R3). ถ่ายทอดองค์ความรู้ทักษะปฏิบัติการ นวัตกรรมทางวัฒนธรรม การแสดงชุด “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ให้กับนักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ไทยและกลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2568 ณ ห้องปฏิบัติการทางนาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา บูรณาการการเรียนการสอนกับการวิจัยเพื่อให้นักศึกษาร่วมเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดท่ารำ

ดำเนินกิจกรรม การอบรมเชิงปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชน ในวันที่ 25 มีนาคม 2569 ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research -PAR) ให้กับผู้สูงอายุในชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบประเมินความพึงพอใจ เพื่อสะท้อนผลการใช้นวัตกรรมทางวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย (R3)

ขั้นตอนที่ 5 : การสรุปผลและเผยแพร่ (Conclusion & Dissemination)

ดำเนินการสรุปข้อมูลและเผยแพร่ผ่านกิจกรรมการเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะทั้งในระดับชุมชน ในเทศกาลสำคัญ อาทิ แสดงในเทศกาลสงกรานต์ ณ วัดพนมวัน ตำบลบ้านโพธิ์ เมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2568 การผลักดันการแสดงสู่หน่วยงานภายนอก ได้รับเกียรติร่วมแสดงในงาน Research to Market ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา และในระดับจังหวัด เทศกาลเข้าพรรษา ในงานโคราชอย่างดี เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยชุมชนจัดการแสดงด้วยตนเอง นับเป็นแนวทางในการส่งเสริมการสุขภาพของผู้สูงอายุและการท่องเที่ยวในชุมชน

ประกอบกับการผลักดันกิจกรรมการเผยแพร่การแสดงโดยกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มสตรีในชุมชน (Participatory Action Research -PAR) เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้ถ่ายทอดทักษะ ความรู้ ความสามารถต่อกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ จำนวน 5 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมทิสราธิปไตย โรงเรียนบ้านลองทอง โรงเรียนบ้านมะค่า โรงเรียนสมานมิตรวิทยา และโรงเรียนตำบลบ้านโพธิ์ เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2568 ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านท่าโคราซ บ้านมะค่า ตำบลบ้านโพธิ์อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อพัฒนาตนเองได้ตามหลักการจัดการความรู้ด้วยการนำศิลปวัฒนธรรมฐานรากของท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เกิดเป็นกิจกรรมในชุมชนถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัย

1) รูปแบบนวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุ และส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

1.1 รูปแบบการแสดง

“รำไท่นโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ ถิ่นพนมวัน” ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบการแสดงทางนาฏศิลป์ที่บ้านโคราช เน้นการจัดองค์ประกอบของลีลาท่าทางในลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานของรำไท่นโคราชประยุกต์ อันเป็นหัวใจหลักในการสร้างสรรค์ โดยมีแนวคิดการแสดงที่นำเสนอ “รำไท่นโคราช” และ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนปราสาทหินพนมวัน” ดังนี้

ช่วงที่ 1 ปราสาทหินพนมวัน บอกเล่าเรื่องประวัติชุมชนปราสาทหินพนมตั้งแต่สมัยอดีตกาล

ช่วงที่ 2 อัตลักษณ์ชุมชน กล่าวถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่ท่องเที่ยว ของดีประจำชุมชน

ช่วงที่ 3 เชิญมาเที่ยวชมให้เพลิดเพลินใจ แนะนำให้รู้จักของดีประจำชุมชน และเชิญชวนให้มาเที่ยวชมชุมชนปราสาทหินพนมวัน

1.2 ลีลาท่ารำ

รูปแบบการออกแบบลีลาท่ารำที่ผสมผสานจารีตแบบดั้งเดิมกับศิลปะการแสดงทางนาฏศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยต่อยอดจากรูปแบบเดิม นำมาเป็นหลักในการออกแบบลีลาสำหรับการแสดงศึกษาลักษณะเฉพาะของกระบวนท่ารำ โดยสรุปได้เป็น 1. การใช้ท่าพื้นฐานโคราช ได้แก่ ท่ารำไท่นโคราช และท่ารำที่ปรากฏในเพลงโคราช 2. ท่ารำตีบทตามธรรมชาติ และ 3. แนวคิดท่ารำทางนาฏศิลป์ไทย เพื่อหาความคล้ายคลึงของท่าและความเป็นไปได้ในการที่นำข้อมูลมาสร้างสรรค์กระบวนท่าในรูปแบบนาฏศิลป์พื้นบ้าน ในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 2-3 ตัวอย่างท่ารำ “ท่าจั่วง” หรือ “ท่าจัก” ท่ารำเพลงโคราช และ “ท่ายักไหล่” ท่ารำไท่นโคราช
ที่มา: นวลรวี กระต่ายทอง (2568)

1.3 เครื่องแต่งกาย

นำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านโคราชในการนุ่งโจงกระเบน การเลือกใช้ สี ส้ม ซึ่งเป็นสีประจำจังหวัดนครราชสีมา และการใส่เสื้อคอซึ้ง และเสื้อสีขาว ซึ่งเป็นสีที่นิยมในผู้สูงอายุ มาเป็นแนวทางการออกแบบเครื่องแต่งกายในครั้งนี้ การสื่อสารแนวความคิดที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์และเสริมสร้างภาพลักษณ์ของปราสาทหินพนมวัน โดยออกแบบลักษณะการแต่งหน้าทำผม รูปแบบการแต่งหน้าใช้สีโทนน้ำตาล ชมพู แต่งหน้าไม่เข้มมาก ทำผมทรงดอกกระพุ่ม ตามรูปแบบทรงผมที่ปรากฏในชุมชนโคราชในอดีต นำดอกบ๊วย ดอกไม้ที่นิยมในชุมชนโคราชดั้งเดิม ประดับตกแต่งทรงผม เสริมความงามของนักแสดงหญิงให้ดูมีความงามละมุนละไมมากยิ่งขึ้น ดังภาพ

ภาพที่ 4-5 รูปแบบการแต่งกายไทยเบิ้ง หรือไทยโคราช และการออกแบบการแต่งกายที่ประยุกต์ขึ้นโดยเน้นโทนสีส้ม สีประจำจังหวัดนครราชสีมา

ที่มา: นวลรวี จันทร์ลุน (2558), นวลรวี กระจ่ายทอง (2568)

ภาพที่ 6-7 การแต่งกายชาวบ้านในชุมชนโคราชสู่รูปแบบการแต่งกายในการแสดง

ที่มา: นวลรวี จันทร์ลุน (2558), นวลรวี กระจ่ายทอง และคณะ (2568)

1.4 ดนตรีประกอบการแสดง

นำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน “โพน” อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของ รำโพนโคราช ประกอบการสร้างสรรค์ ประพันธ์ คำร้อง ตามกรอบแนวคิด แสดงภูมิปัญญาพื้นบ้านโคราช ผ่านการขับร้องที่ใช้สำเนียงโคราชอันเป็นเอกลักษณ์ รูปแบบการใช้ดนตรีพื้นบ้านโคราชผสมผสานดนตรีสากล โดยแบ่งทำนองเพลงออกเป็น 4 ช่วง โดยเริ่มจากจังหวะ ช้า ปานกลาง และเร็ว และจบลงด้วยจังหวะ ปานกลาง เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการออกกำลังกาย จากนวัตกรรมทางวัฒนธรรมชุดนี้

ตารางที่ 2 เนื้อเพลง “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ ถิ่นพนมวัน”

รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ ถิ่นพนมวัน

(เกริ่น) เพลงโคราช โอ้..โอ้...เอ๋ย...

ฟังมาฟังฉันจึเล่า เรื่องครั้งเก่าบ้านฉัน ชุมชนปราสาทหินพนมวัน ดอกหนางามเอ๋ย...จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทั้งของเก่าของใหม่ สู่สมัยที่เปลี่ยนผัน ให้ลูกหลานได้รำลึก นึกถึงเมื่อครั้งเก่า อารยธรรมกว่า 1000 ปี ด้วยว่ามีปราสาทหิน ตั้งตระการอยู่ในถิ่นใครได้ยินมาเที่ยวมาชม (ได้ยินมาเที่ยวมาชม) สวยสมคำลือเลื่อง แต่เมื่อครั้งที่ยังเพื่อง....ยังฟู เพื่อนึกถึงกาลครั้งก่อน ลูกหลานจะมาพื่อนมารำ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ให้คงอยู่สืบไป จึงร่วมรำโทน ผูกจิต ให้ชีวิตสดใส สุขภาพก็จะดี ได้มีอายุยืน.....นาน

จังหวัดไหน..... ร้องรำโทนโคราช

ชุมชนปราสาทหินพนมวัน รำโทนร่วมกันสนุกสุขใจ เชิญแวะ เข้ามากันก่อน (เข้า) มาร่วมรำพื่อน เพลิดเพลินฤทัย มาชมปราสาทหินพนมวัน รูปลักษณ์คล้ายกันปราสาทหินพิมาย ขนาดใหญ่โตโอ้อ่า (เข้า) เป็นลำดับที่ 5 ของประเทศไทย อีกทั้ง “พลับพลาถาวร” แท่นศิลามั่นคง ตั้งแถวเรียงไป เอกลักษณ์ 1 เดียวยิ่งใหญ่ (เข้า) ไม่มีที่ไหน มีอยู่ใน บ้านเรายังมี “สระเพลง” ใหญ่โต กว้างขวางโอ้โฮ 1000ปี นานเนาว์ ชุมชนร่วมสร้างคุณค่า (เข้า) ปลูกต้นตาลมา เพื่อเป็นร่มเงา

อุโมงค์ ดันตาลสดใส พักผ่อนหย่อนใจ ใกล้ๆ บ้านเรา เรียงต้น สวยงามสง่า (เข้า) ยาวสุดสายตา ช่างน่าชื่นใจ ลำน้ำบริบูรณ์ สุขสม พืชพันธุ์อุดม สัตว์น้ำมากมาย แวะพัก ค้างแรมกันได้ (เข้า) เดินทางค้าขาย ทางไกลทางไกล มะค่าอยู่ตำบลบ้านโพธิ์ เมื่อก่อนสุขโขแหล่งค้าขายใหญ่ ตีมีดเลื่อยซ้อ ลือชา (เข้า) ทอเสื่อกกนั้นหนา งดงามกว่าใคร

เชิญมา เชิญมา มาเด้อ มาเที่ยวเต็งเด้อบ้านโพธิ์สดใส ผู้คนร่าเริงน้ำใจ (เข้า) ของดีมากมาย เชิญเลือกเชิญชม ศูนย์การเรียนรู้บ้านนา สอนศาสตร์ราชา เกษตรสวนผสม OTOP มากมาย อุดม (เข้า) เชิญเลือกเชิญชมให้สมฤทัย น้ำพริกกาหมูราชา โคราชนั้นหนา ชื่อดังเกรียงไกร เผ็ด กรอบ หอม หวาน อร่อย(เข้า) คลุกข้าวสวยหน้อย อร่อยสุดใจ กระเป๋าคัดบขวา ลวดลายโสภา น่ารักน่าใช้ ไข่เค็ม ของฉันก็มี (เข้า) น้ำตาลสดอย่างดี อร่อยชื่นใจ

กับเข้าบ้านฉันก็เด็ด แกงบอน ชีเหล็ก หัวตาล ข้าวหมี่ ขนมตาลบ้านฉันก็มี ลูกตาลลอยแก้วก็มี ข้าวแต่นของดี อร่อยถึงใจ สาวๆบ้านโพธิ์ก็สวย แข็งแรงกันด้วย การออกกำลังกาย รำโทน ปะไทกันก่อน (เข้า) ยกไหล่แล้วพื่อนสายเอวกันไป ชุมชนปราสาทหินพนมวัน ขอให้ทุกท่าน เดินทางปลอดภัย วันหน้ามาเที่ยวกันใหม่ (เข้า) รำโทนขวัญใจ พนมวัน ของเรา

ที่มา: นวลรวี กระจ่างทอง และคณะ (2568)

1.5 พื้นที่ในการแสดง

เนื่องจากกลุ่มผู้แสดง คือ ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ เยาวชนในชุมชน รูปแบบการแปรแถว จึงไม่เน้นรูปแบบที่ซับซ้อน สามารถประยุกต์ ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงจำนวนนักแสดง และขนาดของสถานที่เป็นหลัก

1.6 อุปกรณ์ประกอบการแสดง

นวัตกรรมทางวัฒนธรรมนี้ เป็นการแสดงที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกายของผู้แสดงเป็นหลัก จึงหลีกเลี่ยงการใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งจะเพิ่มความยากลำบากในการเคลื่อนไหวของผู้สูงอายุ

1.7 นักแสดง

ผู้สูงอายุ สตรี ในชุมชน มีบทบาทในการสืบทอด สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน และเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มุ่งเน้นการสร้างเสริมทักษะและประสบการณ์ทางการแสดง ให้เกิดความเชื่อมั่นและพร้อมที่จะนำชุดการแสดงทางวัฒนธรรม เผยแพร่สู่สาธารณะชน ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งนับเป็นการบริการทางวัฒนธรรมของชุมชนได้ด้วยตนเอง

2) วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรมทางวัฒนธรรม การแสดงทางนาฏศิลป์ ชุด “รำไท่นโคราช สร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน”

ได้นำหลักแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Development) Chambers (1997) กล่าวว่า “การพัฒนาที่แท้จริงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการ” สอดคล้องกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่เน้นให้ชุมชนเป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและผู้รับประโยชน์จากการวิจัยโดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ตามขั้นตอน แสดงในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอน	รูปแบบการมีส่วนร่วม	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่เกิดขึ้น
ขั้นที่ 1	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ชุมชนร่วมกำหนดแนวคิดการสร้างสรรค์ชุดการแสดง เนื้อหาบทเพลง และรูปแบบเครื่องแต่งกาย	ชุดการแสดงสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนอย่างแท้จริง
ขั้นที่ 2	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	ผู้สูงอายุและเยาวชนร่วมฝึกซ้อม จัดแสดง และถ่ายทอดทำร่ำสู่สาธารณชน	เกิดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน
ขั้นที่ 3	การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์	ชุมชนได้รับเครื่องแต่งกาย วิดีทัศน์ต้นแบบ และองค์ความรู้เพื่อใช้ในการแสดงเผยแพร่ อัตลักษณ์ของชุมชน	ชุมชนสามารถต่อยอดกิจกรรมด้วยตนเองได้
ขั้นที่ 4	การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ชุมชนร่วมประเมินผลการใช้วัฒนธรรมทางวัฒนธรรม และให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุง	เกิดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง

ที่มา: นวลรวี กระต่ายทอง และคณะ (2568)

ผลการถ่ายทอดองค์ความรู้และการเผยแพร่สู่สาธารณะ

การเผยแพร่ (Dissemination) นวัตกรรมทางวัฒนธรรมการแสดง ชุด “รำไท่นโคราชสร้างสุขเสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” การแสดงโดยกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา การแสดงในพื้นที่สาธารณะชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความรัก ความหวงแหนทางวัฒนธรรม และแสดงให้เห็นถึงศักยภาพความเข้มแข็ง ทางวัฒนธรรมภายในชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในชุมชน

ภาพที่ 8 ประมวลภาพการแสดงนวัตกรรมทางวัฒนธรรม “รำไท่นโคราชสร้างสุขเสพศิลป์ถิ่นพนมวัน”

ที่มา: นวลรวี กระต่ายทอง (2568)

สรุปผลการวิจัย

นวัตกรรมทางวัฒนธรรม “รำไท่นโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ที่พัฒนาขึ้นจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของชุมชนปราสาทหินพนมวัน บรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยครบทั้ง 2 ประการ กล่าวคือ

ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม: ได้ผลงานการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราชประยุกต์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนอย่างบูรณาการผ่านองค์ประกอบทางนาฏศิลป์ครบทั้ง 7 ด้าน

ด้านการถ่ายทอด: ชุมชนสามารถนำนวัตกรรมทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ได้ด้วยตนเอง มีการเผยแพร่สู่สาธารณะในหลายเวที และเกิดเครือข่ายการถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามรุ่นไปยังเยาวชนใน 5 โรงเรียน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความสำเร็จในการถ่ายทอดนวัตกรรมทางวัฒนธรรม

ผลการถ่ายทอดองค์ความรู้ในมิติต่างๆ ของการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในชุมชน

จากการดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสาธารณสุขได้เสนอแนะการประเมินผลในมิติโดยรวม 4 มิติ ซึ่งได้ดำเนินการตอบสนองต่อข้อเสนอแนะดังกล่าวอย่างครบถ้วน ดังนี้

มิติที่ 1 ด้านร่างกาย

การรำไท่นโคราชซึ่งประกอบด้วยท่ารำที่มีการย่อตัว การย่อเท้า และการเขย่งปลายเท้า ส่งผลให้กล้ามเนื้อขนาดใหญ่ของร่างกายส่วนล่างทำงาน ได้แก่ กล้ามเนื้อต้นขาด้านหน้า (quadriceps) ต้นขาด้านหลัง (hamstrings) และกล้ามเนื้อสะโพก (gluteal muscles) อีกทั้งการย่อเท้าเป็นการถ่ายน้ำหนักตัวซ้ำๆ ส่งผลต่อระบบการทรงตัวและการรับรู้ตำแหน่งของร่างกาย (proprioception) สอดคล้องกับหลักการฝึกสมรรถภาพเชิงหน้าที่ (functional training) ตามแนวทางของ American College of Sports Medicine (Liguori, 2021)

มิติที่ 2 ด้านจิตใจ

ผู้สูงอายุได้ร่วมทำกิจกรรมการแสดงต่าง ๆ รวมถึงการได้ร่วมกิจกรรมบันทึกสื่อวีดิทัศน์ แสดงทักษะความสามารถประกอบกับได้การแต่งกาย แต่งหน้า ทำผม เพื่อเสริมสร้างมิติทางความสุข ซึ่งสะท้อนได้จากผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม กล่าวว่าตนเองมีความรู้สึกดีใจมาก ไม่เหงา จิตใจดีมีความสุข รู้สึกการพูดคุยที่ดี และสุขภาพร่างกายแข็งแรงยิ่งขึ้น จากการที่ได้มีเพื่อนออกมาร่วมสนุกในกิจกรรมรำไท่นโคราช

มิติที่ 3 ด้านสังคม (Self-Esteem)

ชุมชนได้นำนวัตกรรมทางวัฒนธรรมไปจัดการแสดงในเทศกาล และสถานที่ต่าง ๆ โดยกลุ่มผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการนำอัตลักษณ์ของชุมชนไปเผยแพร่สู่สาธารณะ เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและในชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกและเกิดความรักความสามัคคีในชุมชน จากมิติทางวัฒนธรรม

มิติที่ 4 ด้านจิตวิญญาณ

กลุ่มผู้สูงอายุได้รับบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ สานิตทักษะการแสดง ชุด “รำไท่นโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ให้แก่เยาวชนในชุมชน จำนวน 5 โรงเรียน สร้างความรู้สึกคุณค่าในตนเองและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การเข้าร่วมกิจกรรมส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสติในการจดจำกระบวนท่ารำ มีความสุข และรู้สึกภาคภูมิใจในชุมชนผ่านนวัตกรรมทางวัฒนธรรม บทร้องที่นำของดีของตำบลบ้านโพธิ์มานำเสนอ มีความเพลิดเพลินและมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดีขึ้น

ผลการวิจัยนี้เป็นการนำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาเป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญา และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์

ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาที่มุ่งบูรณาการความรู้สู่นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้วัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

นวัตกรรมทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาสร้างสรรค์ในรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราชมีศักยภาพสูงในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ดังที่ ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ (2564) ยืนยันว่านาฏศิลป์พื้นเมืองสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม สอดคล้องกับ Sanprakhon et al. (2025) ผลงานวิจัยแสดงให้เห็นว่ารำไทโหมได้ส่งผลดีเพียงด้านสมรรถภาพทางกายเท่านั้น หากยังส่งเสริมสุขภาพด้านการรู้คิดและจิตใจของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นระบบ พร้อมกันนั้นยังเป็นกลไกในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมรำไทโหมโคราชและกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน ผ่านกิจกรรมการแสดงจากซึ่งถือเป็นการบริการทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับที่ พระพรสวรรค์ ใจตรง และคณะ (2569) กล่าวว่า กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกภาคส่วน กลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ ตลอดจนเยาวชน ได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติ ตั้งแต่การสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน มุ่งเน้นการผสมองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับแนวคิดการออกแบบและนวัตกรรมสมัยใหม่อย่างสร้างสรรค์ โดยมีได้ละทิ้งรากฐานทางวัฒนธรรมเดิม หากแต่เป็นการต่อยอดจากทุนเดิมให้เกิดคุณค่าใหม่ การพัฒนาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการธำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการปรับตัวอย่างสร้างสรรค์

นวัตกรรมทางวัฒนธรรม การแสดงชุด “รำไทโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ที่บูรณานาฏศิลป์พื้นบ้านโคราชกับหลักวิทยาศาสตร์การส่งเสริมสุขภาพ โดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงานวิจัยตลอดทั้งกระบวนการ ผลการวิจัยในครั้งนี้มีความสอดคล้อง ดังที่ Kaewjoho et al. (2020) ได้ศึกษาผลของการรำไทยต่อการเคลื่อนไหวเชิงหน้าที่และอัตราการหกล้มในผู้สูงอายุในชุมชน พบว่าการรำไทยเป็นทางเลือกของโปรแกรมการออกกำลังกายที่ช่วยส่งเสริมระดับความเป็นอิสระและความปลอดภัยของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความเหงาและความโดดเดี่ยว อันเป็นปัญหาสุขภาพจิตที่พบบ่อยในกลุ่มผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ Sooktho et al. (2022) ยังพบว่าการรำในรูปแบบกิจกรรมทางสังคมและนันทนาการ นอกจากส่งผลต่อความแข็งแรงของกล้ามเนื้อแล้ว ยังมีผลเชิงบวกต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ เนื่องจากกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมคงความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในกิจกรรม สอดคล้องกับกลไกทางจิตวิทยาที่ว่า การได้รับบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมแก่คนรุ่นใหม่ เสริมสร้างความรู้สึกรับคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) และความมีความหมายในชีวิต ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสุขและสุขภาวะทางจิตที่ยั่งยืนในวัยสูงอายุ

การถ่ายทอดองค์ความรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ส่งผลให้ชุมชนสามารถรับเอาวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Chambers (1997) การให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างเข้มข้นจากทุกฝ่าย ทำให้เกิดความเป็นเจ้าของในผลผลิตของการวิจัยและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ UNESCO (2017) ยังได้ย้ำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากช่วยรักษาสัมดุลระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และการให้ชุมชนมีบทบาทในการอนุรักษ์และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) นั้น เป็นกลไกสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้การที่นวัตกรรมทางวัฒนธรรมได้รับการ

ประเมินในระดับ “มากที่สุด” จากผู้ทรงคุณวุฒิและชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.7–4.8) ยืนยันได้ว่ากระบวนการสร้างสรรค์ที่ยึดหลักกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ ดนตรี สุขภาพ และอัตลักษณ์ชุมชน เข้าด้วยกัน สามารถพัฒนาวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมที่มีคุณภาพสูง ตอบสนองความต้องการของชุมชน และมีศักยภาพในการนำไปใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานด้านสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม “รำโทนโคราชสร้างสุข เสพศิลป์ถิ่นพนมวัน” ไปบรรจุเป็นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโปรแกรมดูแลผู้สูงอายุระดับชุมชน เพื่อเป็นทางเลือกการออกกำลังกายที่สนุกสนาน เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถปฏิบัติได้ต่อเนื่อง

1.2 รูปแบบวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมนี้สามารถเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมในชุมชนอื่น ๆ โดยปรับใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์ประกอบทางนาฏศิลป์ตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษามิติปัญญาท้องถิ่น “รำโทนโคราช” ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา เพื่อนำผลการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้นในอนาคต

2.2 ควรมีการส่งเสริมรูปแบบการประกวดรำโทนโคราช ระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เพื่อขับเคลื่อนวัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่ก่อนที่จะเสื่อมสลายไปกับกาลเวลา และยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) เพื่อสนับสนุนงานมูลฐาน ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2568 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายความโปร่งใสของวารสาร ขอแจ้งการใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในกระบวนการจัดทำต้นฉบับบทความวิจัยนี้ โดยได้ใช้โปรแกรม Claude เป็นเครื่องมือสนับสนุน ในการตรวจสอบความถูกต้องของไวยากรณ์ การปรับปรุงโครงสร้าง ประโยค และการขัดเกลาสำนวนภาษาทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ในส่วนของบทคัดย่อ เมื่อใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) โดยได้ใช้โปรแกรม Claude ในการแปลภาษา ได้มอบให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาช่วยพิจารณาอีกครั้ง เพื่อให้บทความมีความสละสลวยและสื่อสารได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ขอยืนยันว่าเครื่องมือ AI ไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดค้นสาระสำคัญ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ผลการสร้างสรรค์ผลงาน หรือการสรุปข้อค้นพบใด ๆ ผู้วิจัยเป็นผู้ตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความสมบูรณ์ และความเป็นต้นฉบับ (Originality) ของเนื้อหาทั้งหมดในบทความนี้แต่เพียงผู้เดียว

เอกสารอ้างอิง

กীরติ สุกใส. (2559). ผลของการฝึกด้วยการละเล่นพื้นเมืองไทยที่มีต่อความสามารถในการเคลื่อนไหวและคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยพาร์กินสัน [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา]. Chula Digital Collections. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/34604/>.

- ณัฐริกันต์ ศักดิ์สินทิ. (2562). ผลของการฝึกรำไทยร่วมกับการใส่น้ำหนักที่ข้อเท้าที่มีต่อความสามารถในการเดินและการทรงตัวในผู้สูงอายุ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/9490/>.
- นวลรวิ กระต่ายทอง และ ชุมพล ชะนะมา. (2565). การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ชุด สะอื้นเง้น ขนมนเส้น บ้านประโดก. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 23(2), 81 - 91.
- นวลรวิ จันทร์สุน. (2558). การสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านประยุกต์ ชุด รำโทนโคราช. *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- นวลรวิ จันทร์สุน. (2560). แนวทางการสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช. *วารสารราชพฤกษ์*, 15(3), 115 - 123.
- ประกาศรี ศรีประดิษฐ์. (2564). นาฏศิลป์พื้นเมือง : แนวทางการส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ. *ศิลปกรรมสาร*, 14(1), 90 - 106.
- พระพรสวรรค์ ใจตรง, สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระอธิการอำพน จารุโณ (ดาราชาตร), และ พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี. (2569). กล้วยข้าวตอก : หัตถกรรมภูมิปัญญาสักการะพระพุทธรูปเจ้าผู้เพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล*, 15(1), 239 - 257. <https://doi.org/10.65205/acj.2026.10441>.
- การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง). (2564, 25 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 138 ตอนพิเศษ 44 ง, 325.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). *รายงานสถิติประชากรและเคหะ พ.ศ. 2567*. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. <https://www.nso.go.th/>
- Cathy, T. (2024). Tourism Culture and Its Implications: Intersection of Travel and Local Traditions. *Journal of Tourism and Hospitality*, 13(3), 551. DOI: 10.35248/2167-0269.24.13.551.
- Chambers, R. (1997). *Whose Reality Counts? Putting the First Last*. Intermediate Technology Publications.
- Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2007). *Educational Research: An Introduction* (8th ed.). Pearson.
- Kaewjoho, C., Mato, L., Thaweewannakij, T., Nakmareong, S., Phadungkit, S., Gaogasigam, C., & Amatachaya, S. (2020). Thai Dance Exercises Benefited Functional Mobility and Fall Rates Among Community-dwelling Older Individuals. *Hong Kong Physiotherapy Journal*, 40(1), 19 - 27. <https://doi.org/10.1142/S1013702520500031>.
- Likert, R. (1967). The Method of Constructing an Attitude Scale. In M. Fishbein (Eds.), *Readings in Attitude Theory and Measurement* (90 - 95). John Wiley & Sons.
- Liguori, G. (2021). *ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription* (11th ed.). Wolters Kluwer.
- Sanprakhon, P., Suriyawong, W., Longphasuk, N., Khatichop, N., Arpaichiraratana, C., Wongwisetkul, S., Rattanaselanon, P., Pipatpiboon, N., & Thaisittikul, P. (2025). Effects of Traditional Thai Folk Dance Combined with Cognitive Stimulation Program on Behavior and Cognition Among Older Adults with Cognitive Decline: A Randomized Controlled Trial. *The Journal of Prevention of Alzheimer's Disease*, 12(4), 1 - 9. <https://doi.org/10.1016/j.tjpad.2025.100066>.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Harvard University Press.

Sooktho, S., Songserm, N., Woradet, S., & Suksatan, W. (2022). A Meta-Analysis of the Effects of Dance Programs on Physical Performance : Appropriate Health Promotion for Healthy Older Adults. *Annals of Geriatric Medicine and Research*, 26(3), 196 - 207.

<https://doi.org/10.4235/agmr.22.0066>.

UNESCO. (2017). *Reshaping Cultural Policies: Advancing Creativity for Development*. UNESCO Publishing.